
РОМАНЕНКО О.В.,
доктор біологічних наук,
член-кореспондент НАН України,
професор,
завідувач кафедри біології
КРАВЧУК М.Г.,
кандидат медичних наук,
доцент кафедри біології
ДИМАР Н.М.,
асистент кафедри біології,
КУШНЄРОВА Т.Є.,
асистент кафедри біології,
Національний
медичний університет
імені О.О. Богомольця,
м. Київ

БІОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО МЕДИКА: РОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ У ЇЇ ФОРМУВАННІ

У статті проаналізовано проблему організації ефективної самостійної роботи студентів при вивченні медичної біології. Наводиться поетапна схема організації самостійної роботи як необхідна умова для формування професійної компетентності майбутнього лікаря.

Ключові слова: самостійна робота студентів, самостійність, професійна компетентність.

В статье анализируется проблема организации эффективной самостоятельной работы студента при изучении медицинской биологии. Представлена поэтапная схема организации самостоятельной работы как необходимого условия для формирования профессиональной компетентности будущего врача.

Ключевые слова: самостоятельная работа студентов, самостоятельность, профессиональная компетентность.

The paper analyzes the problem of establishing an effective self-study student in the study of medical biology. Presented a phased scheme of independent work as a necessary condition for the formation of professional competence future doctor.

Key words: independent student work, independence, professional competence.

Сучасний розвиток системи освіти визначає формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості. Компетентність – це постійне оновлення знань, авторитетність, здатність ефективно діяти за межами навчальної діяльності. Професійна компетентність поєднує в собі загальнонавчальні, предметні і ключові елементи, що зумовлюють конкурентноздатність фахівця на ринку праці. Принцип наступності, базові знання, уміння та навички, володіння прийомами самостійного здобуття практично орієнтованих знань забезпечують основу для набуття особистістю знань протягом усього життя. Від дієвості знань залежать світогляд, здоров'я, доля людини, її родини та розвиток держави. Компетенції саморозвитку, самоосвіти та творчої діяльності пов'язані з мотивацією та готовністю постійно навчатися, самовдосконалюватись у професійній діяльності, адекватно діяти у ситуаціях особистого та суспільного життя [2]. Особистісно-орієнтоване навчання, що характеризується багатоваріативністю методик, створює необхідні для цього умови, використовує підходи, які допоможуть розвинути в особистості здатність до набуття моделі професій-

ної компетентності [7]. Вона включає 4 складові: функціональну, що передбачає реалізацію професійних знань; інтелектуальну – здатність до аналітичного мислення й комплексний підхід до своїх обов'язків; ситуативну – діяльність залежно від професійної ситуації; соціальну – реалізацію комунікативних та інтеграційних здібностей [3].

На фоні сучасних реформ та перетворень в системі вищої освіти значна роль відводиться розвитку самостійності та відповідальності студентів у навчанні. При цьому центральне місце відводиться самостійній роботі студентів, яка відбувається за рахунок збільшення позааудиторного навантаження, обсягу виконання поточних домашніх завдань та опрацювання тем, що виносяться на самостійну підготовку.

Процес самостійного здобуття знань – активна цілеспрямована розумова діяльність, в ході якої здійснюється переробка вже відомої та тільки-но сприйнятої інформації.

Самостійна робота студентів передбачає наявність мети, завдання, самостійного плану їх досягнення, отримання та контроль результату. Тобто, самостійна робота реалізується самим студентом, але скеровується виклада-

чем. Для забезпечення ефективності самостійної роботи і розвитку навчально-пізнавальної та наукової активності студентів необхідно дотримуватись таких умов: методичного забезпечення організації роботи студента в аудиторії та поза нею, забезпечення оптимального співвідношення обсягу аудиторної та самостійної роботи, яка вимагає більш чіткого планування, організації та реалізації, розробки нормативів позааудиторної роботи викладача та студента.

Сучасний фахівець медичної справи повинен володіти не лише необхідними фундаментальними та фаховими знаннями, але й певними навичками творчого розв'язання практичних питань, вміння використовувати у своїй практичній діяльності нові наукові досягнення, постійно підвищувати свою кваліфікацію. Тому важливим є формування творчої особистості фахівця, який здатний до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності. Під час організації навчального процесу у вищій школі слід звернути особливу увагу на організацію самостійної роботи студентів, без якої неможливо підготувати активну особистість фахівця-медика, який необхідний сучасному суспільству.

Інтегративне єднання медичної науки та практики передбачає вивчення майбутнім лікарем у вищій медичній школі не лише фундаментальних базових знань, а й набуття готовності до самостійних, творчих рішень питань у практичній діяльності. Випускник вищого навчального закладу повинен досконало володіти навичками самостійної роботи та творчої діяльності та відчувати потребу в постійному професійному самовдосконаленні та самоосвіті. Тому організація навчального процесу у вищій медичній школі сьогодні повинна спрямовуватись на формування продуктивного мислення, розвитку інтелектуального потенціалу особистості, становленню в неї способів логічного аналізу та всебічної обробки одержаної інформації. Основою

цього є цілеспрямована, контрольована, інтенсивна самостійна робота студентів. Вона є однією з найважливіших складових, що забезпечують формування сучасного фахівця, при цьому самостійність виступає не лише як сукупність вмінь та навичок особистості, але й як риса її характеру, яка відіграє важливу роль в структурі особистості. Крім того, самостійно набуті знання є більш оперативними, вони стають власністю особистості, розвивають її інтелектуальні риси, увагу, спостережливість, критичність, вміння оцінювати.

Самостійна робота – це навчальна діяльність студента, яка планується, виконується за завданням, під методичним керівництвом і контролем викладача, але без його прямої участі [4]. Метою самостійної роботи студентів є навчити студентів навчатись і тим самим сприяти їх професійному становленню, яке передбачає формування в них системи професійно значимих якостей, таких як інтелектуальність, відповідальність, креативність, комунікативність, інформаційна культура, здатність до самоосвіти.

Самостійна робота студентів, як обов'язкова складова навчального процесу, дозволяє: систематизувати, закріплювати та поглиблювати теоретичні знання та практичні навички студентів; розвивати пізнавальні здібності та активність студентів; формувати самостійність мислення, здатність до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації.

Метою самостійної роботи студентів є: розвиток творчих здібностей та активізація розумової діяльності; формування потреби безперервного самостійного поповнення знань; здобуття глибокої системи знань як ознаки їх міцності.

До основних функцій самостійної роботи студентів відносять пізнавальну, самоосвітню, прогностичну, коригуючу, виховну. Пізнавальна функція визначається засвоєнням студентом систематизованих знань з дисципліни. Самоосвітня функція передбачає фор-

мування вмінь і навичок, самостійного оновлення і творчого застосування знань. Прогностична функція характеризується вмінням студента вчасно передбачати і оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання. Корируюча функція визначається вмінням особистості вчасно коригувати свою діяльність. Виховна функція передбачає формування самостійності як риси характеру особистості.

Оскільки студенти мають різний рівень базової підготовки та ступінь навчальної мотивації, а також відрізняються за рівнем сформованості навчальних вмінь та навичок, характеризуються різними психофізіологічними рисами, особливого значення та актуальності набуває проблема організації самостійної роботи студентів. Організація самостійної роботи студентів – процес впорядкування самостійної роботи за певними вимогами (критеріями, правилами, принципами) і надання їй необхідної форми з метою найкращої реалізації поставленої мети [1].

Для більшості студентів планування та організація самостійної роботи викликає труднощі, особливо на першому курсі, оскільки переважна більшість з них ще недосконало володіє формами, засобами та методами самостійної пізнавальної діяльності. Тому найскладнішим в організації самостійної роботи студентів є адаптація вчорашнього школяра до системи навчання у вищій школі [9].

Чим ширші пізнавальні інтереси першокурсника, чим краще сформовані вміння та навички самостійної роботи, тим вища його готовність до навчання у вищому навчальному закладі. Щоб ритмічно працювати протягом семестру, студенту самому необхідно прикладати зусилля, чітко планувати позааудиторну навчальну діяльність, правильно чергувати заняття з різних навчальних дисциплін. У більшості ж першокурсників відсутні вміння правильно організувати самостійну роботу, розподілити свій час. Більшість з них ще не готові до цього. Тому орга-

нізація самостійної роботи першокурсників на першому етапі полягає в тому, щоб навчити їх правильно слухати та конспектувати лекції, ефективно засвоювати навчальну інформацію; навчити їх самостійній роботі на практичних та лабораторних заняттях; удосконалити навички роботи з посібниками, підручниками, науковою літературою в процесі підготовки рефератів, презентацій та доповідей на конференції.

Найважливіша роль в організації самостійної роботи студентів, належить викладачу, який здійснює організуючі, контролюючі та корегуючі дії, визначає зміст та обсяг самостійної роботи, регламентує терміни виконання та контролює результати. Керівництво самостійною роботою студентів охоплює організаційну, методичну та педагогічну складові. Так, організаційна складова передбачає створення навчальних книг, які повинні допомогти студенту зрозуміти логіку побудови курсу, що вивчається; методична – розробку тих завдань для самостійної роботи студентів, що використовуються в різних формах організації навчального процесу; педагогічна – організацію форм співпраці, які б стимулювали самостійність та творчу активність студентів. Завдання для самостійної роботи повинні бути чітко сформульовані, розподілені за темами, їх обсяг повинен визначатись навчальними годинами, відведеними для самостійної роботи.

Організація самостійної роботи студентів включає такі етапи: період організації навчання, який вимагає від викладача безпосередньої участі в діяльності студентів, з виявленням і аналізом причин їх можливих помилок; період самоорганізації, коли не вимагається безпосередньої участі викладача в процесі самостійного формування знань студентів.

В організації роботи студентів корисним є використання ними посібника з практичних занять з дисципліни, що вивчається. Комплекс таких навчальних книг для вивчення медичної біології українською та англійською

мовою розроблено і видано друком в Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця [5, 7, 9].

В них матеріал кожної теми практичного заняття структурований і викладений у такій послідовності: 1) науково-методичне обґрунтування теми, що спрямовує студента на розвиток пізнавального інтересу до вивчення навчального матеріалу; 2) чітко сформульовані мета теми та перелік необхідних для оволодіння знань і вмінь, що налаштовує студента на кінцевий результат вивчення теми, оскільки актуалізує роль цього матеріалу в набуванні студентом базових біологічних знань; 3) детальний опис виконання аудиторної практичної роботи, який супроводжується ілюстраціями у вигляді рисунків, схем, мікрофотографій, що дозволяє правильно і чітко візуалізувати та сформувати цілісне уявлення про досліджувані об'єкти, що вивчаються; 4) запитання і тестові завдання з множинним вибором відповіді, які дають можливість студенту перевірити повноту засвоєння ним знань. Крім того, в кінці кожного розділу посібника наводяться тематичні узагальнюючі питання та контрольні вправи, що дають змогу студенту інтегрувати знання, набуті як під час самостійного вивчення навчального матеріалу, так і під час практичних занять; контрольні тести, які носять ситуативний характер, з однією правильною відповіддю серед п'яти запропонованих, що дозволяють узагальнювати знання з вивченої теми та моделюють ситуацію з майбутньої практичної роботи лікаря. До багатьох занять розроблені ситуаційні задачі.

Для зосередження уваги студентів, при описанні ходу виконання практичного заняття, на окремих найбільш важливих елементах використовуються такі словосполучення як, наприклад: «зверніть увагу», «згадайте», «переконайтеся», «зазначте», «знайдіть», «відшукайте в полі зору», «поясніть», «позначте на малюнку», «намалюйте», «порівняйте», «дайте відповідь на питання».

Такий методичний апарат посібника виконує розвивальну функцію та спрощує і прискорює процес підготовки студентів до практичного заняття, розвиває творче мислення, пам'ять, активізує навчально-пізнавальну діяльність. Завдяки цьому здійснюється принцип наочності, що полегшує формування в студента системи знань з медичної біології. При цьому образно-предметне сприйняття та мислення взаємодіють з абстрактно-логічними висновками та узагальненнями. Це важливо для розвитку творчого інтелектуального потенціалу особистості.

Для розвитку професійної компетентності особистості важливою є наступність у професійній підготовці з урахуванням попередніх результатів та досягнень.

Індивідуалізація навчання набуває особливої ваги, оскільки при цьому враховуються індивідуальні здібності кожного студента, і викладач створює умови, які стимулюють, орієнтують та направляють студента на активну самостійну роботу, під час якої він здійснює самоорганізацію та саморегуляцію.

Для досягнення цієї мети корисним є розробка методичних вказівок до виконання самостійної позааудиторної роботи з тем, які не вивчаються на практичних заняттях з медичної біології. Методичні рекомендації включають: основні положення теми з посиланнями на навчальні книги, в яких вони висвітлені, на джерела, в яких повно представлені конкретні питання теми; запитання для самоконтролю, за якими студент може самостійно перевірити рівень засвоєння матеріалу; тестові завдання; схеми, таблиці, заповнення яких при самостійному вивченні допомагає систематизувати набуті знання; ситуаційні задачі, орієнтовані на практичне застосування набутих знань.

Постійний дієвий контроль з боку викладача виконуваної студентами самостійної роботи забезпечує її ефективність. Важливим завданням цього є спонукання студента до постійної ак-

тивної позааудиторної роботи.

Самоконтроль є необхідним елементом навчальної праці перш за все тому, що він сприяє глибокому і міцному оволодінню знаннями. Самоконтроль навчальної діяльності дозволяє студентам оцінювати ефективність їхньої роботи.

Щоденна самостійна робота поступово стає елементом творчості. В ході самоосвітньої діяльності студенти набувають знання, структурують та закріплюють їх, вдосконалюють в процесі індивідуальної практичної роботи, розвивають мислення, навички самоконтролю та застосування інформа-

ційно-комунікаційних технологій, які інтенсифікують всі рівні навчального процесу, підвищують його ефективність та якість, формують інформаційно-комунікативну культуру.

Самостійна робота студента є важливою компонентою досягнення ним успіху в навчанні та складовою навчального процесу у вищому навчальному закладі. У процесі самостійної роботи студентів відбувається формування навичок, умінь та знань, що забезпечує засвоєння ними навчального матеріалу та залучення особистості до науково-пізнавальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гулецька Я. Г. Організація самостійної роботи магістрів з використанням інформаційних технологій при вивченні іноземної мови / Я.Г. Гулецька // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2009. – Вип. 3. – С.75-80.
2. Друзь І. М. Педагогічна система підготовки фахівців в умовах Болонського процесу // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2011. – № 1. – С. 65-69.
3. Кричевський В. Ю. Профессиограмма директора школы. Проблемы повышения квалификации руководителей школ / В. Ю.Кричевский. – М.: Педагогика. – 1987. – 212 с.
4. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: Навч. посібник / А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
5. Медична біологія: Посібник з практичних занять / О. В. Романенко., М.Г. Кравчук., В. М. Грінкевич та ін. / За ред. О. В. Романенка. – К.: Здоров'я, 2005. – 372 с.
6. Пахолюк О. І. Сутність особистісно-орієнтованого навчання // Матеріали VII науково-практичної конференції "Ефективні інструменти сучасних наук". – Прага. – 2011. – С. 25-27.
7. Романенко О.В. Біологія: Посібник з практичних занять / О.В. Романенко, М. Г. Кравчук, В. М. Грінкевич / За ред. О. В. Романенка. – К.: Медицина, 2006. – 176 с.
8. Самостоятельная работа студентов: метод. указания / Сост. А.С. Зенкин, В.М. Кирдяев, Ф.П. Пильгаев, А.П. Лац. – Саранск: Изд-во Мордов. ун-та, 2009. – 35с.
9. *Medikal biology: The study guide of the practical classes course* / О. V. Romanenko, О. V. Golovchenko, М. G. Kravchuk, V. M. Grinkevych; Edited by О. V. Romanenko. – К.: Medicine, 2008. – 304 p.